

Assens

Medens der i 1923 var hele tolv arresthuse på Fyn og omliggende øer – Odense, Kerteminde, Bogense, Assens, Middelfart, Kjærlingbjerg (nær Middelfart), Nyborg, Svendborg, Rudkøbing, Ærøskøbing, Faaborg og Spanget (nær Korinth) – reterer i dag ud over det store Odense samt Svendborg kun Assens, det nyeste på Fyn.

Som i de næsten jævnaldrende Svendborg og Faaborg – Assens nævnes første gang i kong Valdemars jordebog af 1231 – anbragtes fanger i rådhusets kælder, uden at man kan sige, hvornår denne sædvane begyndte. Byhistorikeren *Lauritz Maaløe* fortæller, at fire »synsmænd« en dag i 1632 besøgte fangen Jens Clostermann i fangehullet lige under den sal, som udlåntes til bryllupper og barsler. Man konstaterede, at han havde bolten om det ene ben, så han kunne stå og rejse sig, når han ville, samt at han havde de sædvanlige klæder, hvorfor man konkluderede, at hans fængsel var »lideligt« og uden skade for liv og lemmer. Der er andre øjeblikksbilleder, mest beretninger om mere usædvanlige begivenheder såsom undvigelse snarere end den daglige rutine. Et eftersyn i 1663 som følge af en undvigelse afslører, at de to fængsler i rådhuset begge er brøstfældige, hvilket efter årstallet næppe kan undre, idet Assens ifølge Maaløe var den ved Svenskekrigenes ødelæggelser hårdest ramte fynske købstad, ja det er vel spørgsmålet, om ikke kalamiteterne først blev definitivt afhjulpne ved bygningen af et nyt og ganske fint rådhus i 1781, i hvert fald hører vi, at byskriveren nogle år efter et mistrøstigt »ottemandssyn« i 1708 fandt det

nødvendigt at tage rådstuebøgerne med sig hjem, da det regnede gennem tag og loft på rådhuset, og himmelen kunne ses gennem loftet.

En nødvendig og nødtørftig reparation foretoges efter stiftamtmandens ordre i 1734, bl.a. ved anbringelse af dobbelte egetræsdøre med dygtige låse samt

Selvom vinduet er i hele cellens bredde, sidder det stadig højt, der er armatur (tremmer), og sengen kan låses op mod væggen, selvom byggeriet er fra 1969.

en jernring i muren, hvortil fangen kunne hæftes. Man forsøgte også at udvide kapaciteten ved en kælderarrest kun 4 alen i kvadrat og 2 alen høj samt med vægge og gulve af kampesten. Heldigvis bruste vandet frem ved udgravningens begyndelse, og så gav bystyret op og byggede i stedet i 1738 et kombineret sprøjte-, arrest- og vægterhus, som af arrester indeholdt en underjordisk egetræsbeklædt delinkventarrest 4 gange 4 alen og 3 alen dyb samt en næsten lige så stor civilarrest med et bræt at ligge på og et lidet bord. Siden det betones, at civilarresten havde et om end primitivt natteleje, gætter jeg, at fangerne i delinkventarresten sov på gulvet. Tilsynet med fangerne har næppe været det bedste, i hvert fald hører vi, at en kvinde i 1749 skar halsen over på sig selv, hvorefter skarpretteren og natmanden begravede hende i galgebakken, og skarpretteren tilegnede sig både hendes klæder og sparsomme penge, 5 mark 5 skilling. Omkring 1760 optog en menneskekærlig byfoged en ung pige, der ventede på sin dom for fødsel i

dølgsmål, i sit hjem i 3 måneder, indtil hun kunne blive overført til et fængsel i Odense, idet han frygtede, at hun ville dø af kulde i arresten – den senere rædselshistorie fra Aabenraa viser, at frygten ikke var ubegrundet.

Ikke nok med rådhusarresten og det nye arresthus (m.m.) indrettedes endvidere to arrestkamre i Strandporten, den ene af byens murede porte, denne gang ikke i kælderen, men i den øverste etage. Også derfra berettes undvigelseshistorier, som ved to lejligheder, i 1781 og 1831 medførte, at de for undvigelsen ansvarlige, en vægter, henholdsvis arrestforvareren og dennes tjenestepige, indsattes i 8 dage på vand og brød i den ledigblevne arrest i medfør af forordning af 6. december 1743 om hensættelse på vand og brød. Var tilsynet brøstfældigt, var omsorgen for fangernes sjæle anderledes indtrængende, vi hører, at i hvert fald portarresten var udstyret med Bibelen, Johan Arents Sande Christendom, Paradisets Urtegaard, en salmebog, en forklaringsbog og en katekismus! En af

*Vestfacade med kældervinduer til værksteder og cellevinduer i 1. og 2. etage.
Længst borte den tidligere arrestforvarerbolig, der nu er indrettet til kontorer og overnatningskvarter til personale, der gør døgntjeneste.*

*Ved opførelsen af det nye arresthus i 1969 anvendte man stadig »Treenighedsprincippet«.
I forgrunden politistationen, i midten tinghuset og længst borte arresthuset.*

de sidste fanger i portarresten var den berygtede morder, falskmøntner og kirketyv Jens Boye, halshugget i 1858 for rovmord på en husmand i Broendehus i Wedellsborg birk. Ved kgl. resolution fritoges han dog for hjul og støjle. 1859 nedbrødes Strandporten som den sidste af Assens' gamle byporte og den sidste rest af Assens' befæstning, i det 19. århundrede var der ikke megen sans for bygningsfredning.

Nye tider oprandt endelig, da de tre små fængsler i 1857 afløstes af en egentlig arrest, i øvrigt sammenbygget med råd- og tinghuset. Maaløe fortæller ingen skandale- eller rædselshistorier fra dette hus, så mon ikke vi har lov at formode, at fængselsforholdene nu er kommet i en mere rolig gænge. Ikke så få kvinder og børn har været anbragte i denne arrest, bl.a. to kvinder, der i 1870'erne hensad som dødsdømte for barnemord, men benådedes med livsvarigt tugthus. Rasmus på 10 ½ år sad tre dage som mistænkt for tyveri af 10 kroner, inden han løslodes på bevisets stilling, Hendrik på 12 ½ år sad 43 dage som sigtet for tyveri,

inden sagen afgjordes med 25 slag ris, og Hans på 15 år sad i 22 dage og fik 15 slag rotting, også for tyveri. Fattigdommen har vist sig ved, at mangan en moder blev indsat på vand og brød for at have sendt sine børn ud på betleri. Voksne forbrydere har selvfølgelig også siddet i arresten. »Kæltringeagtig« og »Er meget doven – gider ikke noget som helst«, er de lidet smigrende epitheter, de får med på vejen i arrestusprotokollen. Historiens vingesus viser sig ved, at under krigen 1864 indsattes 16 mand fra 12. batteri på Als for forsøg for at desertere. Hvis året 1923 har været et typisk år, har arrestforvareren ikke været overbelastet med arbejde. Kapaciteten var 11, deraf 8 i enecelle, 46 indsatte passerede ind og ud igennem hele året, og der var i alt 910 fangedage, hvoraf 717 som varetægtsfængsel. Det gennemsnitlige daglige belæg var så lavt som 2,5. Kun de diminutive Kjærblingbjerg, Ærøskøbing og Spanget var mindre benyttet.

Den gamle arrest må efterhånden have forekommet meget primitiv. Det fælles toilet for fanger og

Det veludstyrede motionsrum i kælderen.

personale havde en WC-kumme så stor, at man bifalder en sentens fra en vittig arrestant på væggen: »Læn Dem ikke ud.« Skraldekasserne måtte for at blive tømt blive båret gennem byrådssalen. Arresten var som en af de sidste kakkelovnsfyret, hvilket ifølge Julius Hansen, den sidste arrestforvarer i huset, var særlig slemt under krigen, når der fyredes med

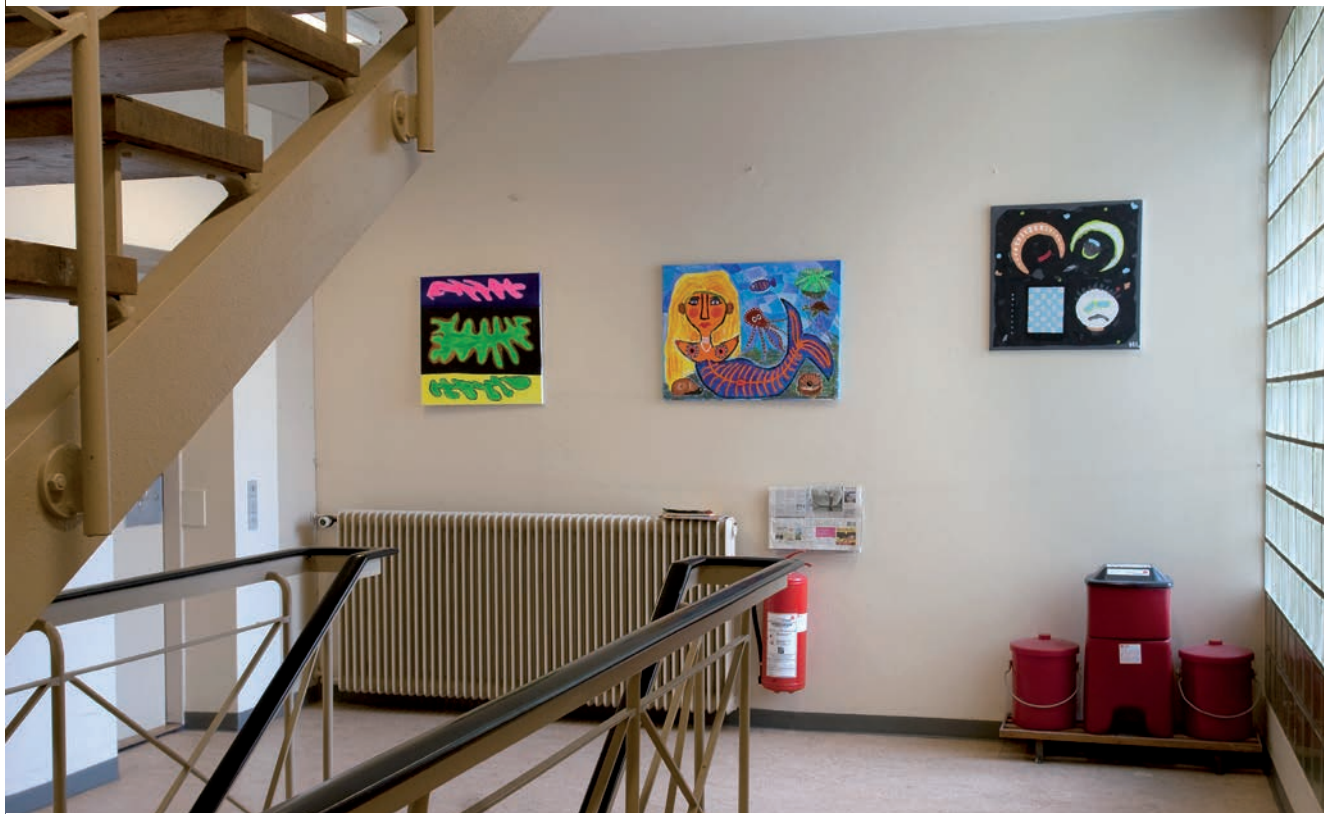
Som i andre mindre arresthuse får de indsatte dybfrostmad. I Assens har man dog givet de indsatte mulighed for – i grupper et par gange om ugen – selv at tilberede varm mad.

tør, idet der, når der var 20 kuldegrader udenfor, kunne være 24 kuldegrader i arresten. Anlægget var så gammelt, at arrestforvareren måtte rekvirere specielt fremstillede varmeriste, når de gamle gik i stykker. Selvom lejlighedsvis københavnske arrestanter – mon ikke blandt de mere fængselsvante – kunne tage et ophold i Assens som en oplevelse, var der ingen nostalgisk beklagelse hos de ansatte inden nedrivningen i 1969. Borgmesteren, som betegnede det som en skandale at nedrive en bevarelsesværdig bygning og omskabe baggården til rådhuset til en skrammelplads, var inde på at ombygge arresten til kontorer, men hans forgænger sagde meget fornuftigt, at han ikke kunne forstå, at huset skulle være godt nok til kommunens medarbejdere, når det ikke kunne bruges til sine »tidligere beboere«. »Riv det gamle skidt ned,« sagde andre, og resultatet blev, at et flertal i byrådet stemte for at indsætte bulldozeren og derefter bygge en pavillonbygning til den kommunale administration, der her som andetsteds led af pladsmangel på rådhuset, på tomten.

ASSENS

Medens andre små arrester nedlagdes, senest Faaborg, byggedes i Assens i 1969 en moderne arrest med kapacitet 23, alle i enkeltceller, altså en fordobling i forhold til den tidligere, mindre arrest, samt to detentionslokaler. Ganske vist blev arresthuset hverken sammenbygget med politigården eller tinghuset, men disse tre stort set ens udseende huse byggedes

som naboer, så det gamle koncept respekteredes fortsat. Assens var blandt de ni arresthuse, som i 2004 fik andel i 26 ekstra arresthuspladser, således at kapaciteten nu er steget til 27 med en gennemsnitlig udnyttelsesprocent i 2009 på 92,0. Mon ikke arrestforholdene på Vestfyn herefter har nået et tilfredsstillende stade?

*Cellegang, 1. etage med udsmykning fra et kunstprojekt med de indsatte.
Selvom gangene ud for cellerne er relativt brede, er huset i princippet panoptisk.*